

УДК 159.9

І.М. Періг канд. псих. наук, Т.В. Глущишин

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

ЕКОНОМІЧНА СВІДОМІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

I.M. Perig, Ph.D., T.V. Glushchishyn

ECONOMIC CONSCIOUSNESS AS A SUBJECT OF PSYCHOLOGICAL RESEARCHES

В процесі трансформації суспільства зазвичай відбуваються радикальні зміни в економічному житті, а це, природно, не може не позначатися на свідомості громадян. Здатність більш чи менш точно оцінювати економічну ситуацію, адекватно діяти в новому економічному просторі залежить від особливостей економічної свідомості особистості.

Проблема психологічних закономірностей формування економічної свідомості різнобічно висвітлюється в працях західноєвропейських (Х. Дитмарх, Д. Лассаре, К. Девіс, Р. Тейлор) та американських (А. Метью, Т. Саймон) психологів. З'являються певні напрацювання і в українській (Г. Авер'янова, В. Москаленко, Г. Ложкін, Н. Побірченко) та російській (О. Дейнека, А. Фенько, С. Малахов, О. Щедріна) психолого-економічній думці. У працях з цієї тематики розглядаються переважно форми і механізми функціонування економічної свідомості, характеристика її структурних компонентів, висвітлюються особливості функціональних форм актуальної економічної свідомості, котру розуміють як вищий рівень психічного відображення особистістю економічних відносин.

По суті, економічна свідомість – це відображення економічного буття суспільства, тобто виробництва, організації й розподілу економічних благ. Економічна свідомість – це та форма суспільної свідомості, у якій відображені економічні знання, теорії, оцінки соціально-економічної діяльності й суспільні потреби. Економічна свідомість характеризує сукупність економічних знань, ідей, поглядів суб'єктів господарювання, що безпосередньо відображають економічну дійсність і виражають своє відношення до різних явищ економічного життя суспільства в конкретний історичний момент часу.

Вона не тільки відображає економічні процеси, відносини та економічну діяльність, але й активно впливає на них, є найважливішим регулятором поведінки економічних суб'єктів. Необхідно відзначити, що економічне життя й економічна свідомість визначають як єдину систему, де економічна свідомість виступає підсистемою, що управляє суспільними економічними відносинами.

Економічна свідомість як невід'ємна сторона економічного життя відображає економічні взаємозв'язки і відносини, бере участь у їхній реалізації, у діяльності господарюючих суб'єктів. Причому, у ньому відображені, насамперед, умови господарського життя людей, відносини між класами, соціальними групами із приводу власності на засоби виробництва. Тому в економічній свідомості не просто відображається буття, воно опосередковане соціально-економічним положенням (статусом) людини, практичним досвідом, традиціями й конкретними ситуаціями. Тобто економічна свідомість формується під впливом конкретно-історичних умов і визначається об'єктивною необхідністю осмислення соціально-економічних змін, що відбуваються.

У структурі економічної свідомості треба насамперед виділити такий елемент, як економічні знання, на основі яких відбувається практична діяльність. У цьому випадку економічна свідомість грає активну й відносно самостійну роль. Економічна свідомість не обмежується відображенням соціально-економічного буття, містить у собі відношення до нього, оцінки економічної діяльності й виступає важливим фактором поведінки різних соціальних груп.

У зв'язку з цим зрозуміло, чому економічна свідомість, як один із найважливіших компонентів суспільної та індивідуальної свідомості, стверджує свої принципи не у вигляді суто інтересу і побажання того чи іншого суб'єкта – у вигляді безпосереднього відношення до соціальної дійсності в цілому. Вона постулює їх як імперативи, котрі впливають з об'єктивної сутності людини. Як показує весь розвиток суспільства, вона є господарською, а господарство – це вся творча діяльність людини, спрямована на перетворення природи, відтворення і вдосконалення самої людини, створення духовних і матеріальних цінностей, формування різних соціальних інститутів та відносин. Враховуючи цей статус економічної свідомості, можна говорити, що це кардинально змінює статус, смисл і значимість світоглядних орієнтацій.

Важливою особливістю економічної свідомості є її синкретичний характер. Він полягає в тому, що кожна форма суспільної свідомості містить у собі економічну компоненту, завдяки якій формується «свій» погляд на суспільство в цілому, що є передумовою виникнення відповідних типів суспільних відносин (ліберальних, демократичних, авторитарних, гуманістичних, прагматичних тощо). Це не означає, що правова, моральна, релігійна, естетична свідомість втрачає свій самостійний статус. Однак як принцип, покладений в основу виокремлення економічної свідомості, використовується діяльнісний, активно-творчий підхід, а не тільки посилення на певну сферу суспільного буття.

Прийнято вважати, що економічна свідомість виступає у двох основних формах:

- у формі психології людей – їхніх емоційно-психологічних внутрішніх переживаннях (відчуттях, сприйнятті, пам'яті, уявленнях, настрої, потребах, інтересах, волі);

- у формі мислення – пізнавальної діяльності, інтелектуально-психологічної діяльності (освіті, розвитку знань – понять, суджень, умовиводів, теорій і т. ін.), а також у практичній перетворюючій діяльності, у якій виражається здатність і вміння глибоко осмислювати економічну дійсність.

Таким чином, економічна свідомість є осмислення, усвідомлення людьми економічної діяльності, взаємодій та відносин, відображення економічної дійсності, а економічне мислення є його вираженням. Отже, досліджувані явища пов'язані із принципово різними рівнями пізнання: економічна свідомість – з пізнанням функціонування й розвитку соціально-економічних законів, а економічне мислення – переходить в соціально-економічну практику. Такий методологічний підхід дає можливість розглядати економічне мислення, як форму прояву економічної свідомості в конкретній суспільній соціально-економічній ситуації.

Література

1. Дворецька Г.В. Соціологія праці: Навч. посібник / Г.В. Дворецька – К.: КНЕУ, 2001. – 244с.
2. Козаков В.А. Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Підручник. У 2-х ч. – Ч.1. Психологія суб'єкта діяльності / В.А. Козаков – К.: КНЕУ, 1999. – 244 с.
3. Пачковський Ю.Ф. Психологія підприємництва. Навчальний посібник / Ю.Ф. Пачковський – Львів, 2001. – 276 с.